

FACTCHECK: **neemt moslimhaat toe?**

Kennisplatform Integratie & Samenleving heeft onderzoeker Ewoud Butter vanwege zijn expertise gevraagd om in opdracht van het kennisplatform met regelmaat zogenaemde "factchecks" uit te voeren. Het kennisplatform wil hiermee bijdragen aan het achterhalen van de feiten in het maatschappelijk debat, maar ook aan het agenderen van bepaalde vraagstukken.

Inhoud

Inleiding	3
Factcheck: neemt moslimhaat toe?	4
Conclusie	9

Inleiding

Discriminatie en de aanpak daarvan is een belangrijk speerpunt binnen het Kennisplatform Integratie & Samenleving. Onlangs werd een [verkennend onderzoek naar discriminatie op de stagemarkt in het mbo](#) afgerond, alsmede een [onderzoek naar de effectiviteit van anti-discriminatiecampagnes op social media](#). Bij een ander, nog lopend, project wordt er ingezoomd op [manieren om gelijke kansen op de stagemarkt te bevorderen en discriminatie tegen te gaan](#). Ewoud Butter heeft voor deze factcheck gekozen om nader in te gaan op moslimhaat en -discriminatie.

2

Factcheck: neemt moslimhaat toe?

Verschillende organisaties en personen hebben de laatste jaren hun zorgen geuit over een toename in Nederland van haat ten opzichte van moslims.

Zo verklaarde Saida Derrazi van het in 2013 opgerichte Collectief tegen Islamofobie en Discriminatie (CTID) dit jaar in [de Volkskrant](#): 'Dat sprake is van een groeiende haat tegen moslims wil maar niet tot de gevestigde politieke orde en de reguliere journalistiek doordringen, ook al wordt daar al jaren voor gewaarschuwd.'

En Tunahan Kuzu en Selçuk Öztürk (DENK) spraken vorig jaar in [Kamervragen](#) over een "toenemende haat jegens de islam, moskeeën en moslims."

1.1 Waarop zijn deze uitspraken gebaseerd?

Het gevoel dat moslims meer dan in het verleden te maken hebben met discriminatie, uitsluiting en haat wordt breed gedeeld en is bijvoorbeeld vaak op sociale media te lezen.

Niet zonder aanleiding. Er zijn diverse onderzoeken de afgelopen jaren geweest waaruit bleek dat Nederlanders negatief denken over de islam. Media en politiek tonen de laatste jaren meer interesse voor geweldincidenten rond moskeeën en voor de aparte registratie van moslimdiscriminatie. Dat laatste ook dankzij de verschillende meldpunten tegen islamofobie of moslimhaat die de afgelopen jaren zijn opgezet en die bekendheid geven aan meldingen van moslimhaat of moslimdiscriminatie.

1.2 Klopt de uitspraak dat er sprake is van een toename van moslimhaat?

Dat er sprake is van een toename van moslimhaat of een toename van islamofobie valt moeilijk hard te maken. Dat komt omdat de begrippen moslimhaat en islamofobie zelden zo gedefinieerd worden dat ze ook meetbaar zijn. Daarnaast is er over een lange periode te weinig onderzoek naar de bejegening van moslims in Nederland gedaan om harde conclusies te trekken.

Negatieve gevoelens ten opzichte van in Nederland wonende moslims zijn er al langere tijd. Zeker sinds de jaren '80 met de opkomst van de CentrumPartij en de Centrum Democraten, de Rushdie-affaire en de Eerste Golfoorlog aan het begin van de jaren '90 wordt er melding gemaakt van vormen van moslimhaat. Zo hield Nordin Dahhan namens het Komitee Marokkaanse Arbeiders Nederland (KMAN), vlak na het uitbreken van de Eerste Golfoorlog een speech waarin hij waarschuwde voor een tweedeling in Nederland tussen moslims en niet-moslims. Het KMAN had die dagen volgens Dahhan honderden klachten ontvangen van grof racistisch gedrag, bedreigingen en intimidatie. Diverse gezinnen zouden overwegen met het hele gezin terug te keren naar Marokko en moskeeën in verschillende Nederlandse steden waren met stenen bekogeld. Dahhan in 1991: "Wat nieuw is dat hele massa's de Arabieren, de moslims, als vijand in eigen land ervaren. (...) Grote delen van de samenleving kijken naar ons als een vijfde colonne, een verdachte gemeenschap, een potentiële vijand." (ACB Nieuwsbrief, maart 1991)

Omdat we geen definities hebben waarmee we het begrip moslimhaat kunnen vertalen naar meetbare gegevens, moeten we op zoek naar gegevens die een indicatie kunnen geven van een mogelijke toename of afname van moslimhaat, zoals:

1. Gegevens die iets vertellen over de beeldvorming van moslims.
2. Geweldsincidenten gericht tegen moskeeën.
3. Meldingen van moslimdiscriminatie.

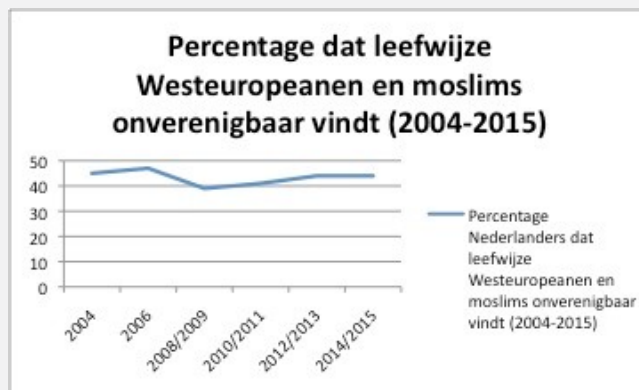
1. GEGEVENS DIE IETS VERTELLEN OVER DE BEELDVOORMING VAN MOSLIMS

Wanneer we zouden willen weten of er in Nederland negatiever over moslims wordt gedacht, zou dezelfde vraag over een lange tijd aan een representatieve groep gesteld moeten worden. Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) en TNS/NIPO hebben dat gedaan.

Het SCP publiceerde in december 2015 de Sociale Staat van Nederland. Hierin concludeerden de onderzoekers op grond van de antwoorden op één enkele vraag dat het beeld van moslims sterk is verbeterd. Zij trokken die conclusie uitsluitend op basis van het gegeven dat een groeiend aantal respondenten vindt dat moslims respect hebben voor anderen. De cijfers die het SCP erbij in een tabel gaf, worden hieronder in een grafiek weergegeven:

Deze uitspraak zegt echter maar in beperkte mate iets over het beeld van moslims en weinig over bijvoorbeeld de acceptatie van moslims. Dat doet de tweede uitspraak in het SCP-rapport meer: 44% van de respondenten vindt de leefwijze van West-Europeanen onverenigbaar met die van moslims. Hierbij is niet sprake van een dalende trend.

Antropoloog Martijn de Koning maakte bij deze tweede vraag [de volgende opmerking](#): "De vraag heeft de assumptie in zich dat moslims een andere nationaliteit hebben, en er een tegenstelling is tussen de West-Europese levenswijze en die van moslims. Maar moslims wonen gewoon hier en maken dus deel uit van de West-Europese levenswijze. Een scheiding aanbrengen is islamofob an sich omdat het gebaseerd is op een stereotype en homogeniserende interpretatie van de moslims (en van Europa ook eigenlijk)."

TNS NIPO doet ook [periodiek onderzoek](#) naar dit onderwerp.

De laatste keer in 2014. Uit de cijfers van TNS NIPO (zie hieronder) blijkt dat een grote groep Nederlanders negatief is over moslims, maar dat deze groep in omvang ook fluctueert. Met enige voorzichtigheid zou er een tendens zichtbaar kunnen zijn dat zowel het percentage dat (zeer) negatief is over moslims, als het percentage dat (zeer) positief is, stijgt. Opvallend is dat in april 2008 – in de tijd dat 'Fitna' verscheen – een hoger percentage positief was. Bij het laatste onderzoek vermeldde TNO dat hoger opgeleiden aanmerkelijk vaker positief zijn dan lager opgeleiden over moslims in Nederland (34% versus 12%). Het meest negatief zijn kiezers die in 2012 PVV stemden (79%).

Uit het TNS NIPO-onderzoek bleek verder dat Nederlanders in groeiende mate onderscheid maken tussen Nederlandse moslims en 'de' islam. Over 'de' islam is men sinds 2010 per saldo wel duidelijk negatiever geworden. Was in 2010 nog 14% positief over de islam, in 2014 was dit gedaald naar 11%, terwijl het percentage Nederlanders dat negatief dacht over de islam steeg van 33% naar 49%.

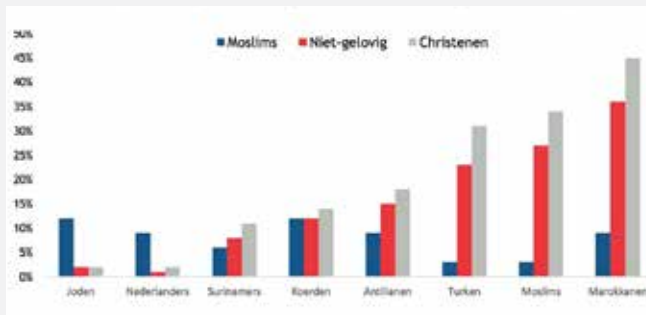
Staat u in zijn algemeenheid positief of negatief tegenover moslims in Nederland?	Dec 2004	Juli 2005	Apr 2008	Juli 2009	Mei 2010	Sep 2014
%	%	%	%	%	%	%
(Zeer) positief	14	18	26	19	15	22
Neutraal	49	43	53	43	52	37
(Zeer) negatief	35	37	19	35	31	39
Weet niet/geen mening	2	3	2	3	2	2

Tot slot nog twee andere onderzoeken die geen trend weergeven, maar wel een opmerkelijke momentopname waren:

Uit een [onderzoek van de EO](#) in 2014 bleek dat 80% van Nederlandse bevolking geen of nauwelijks contact heeft met het islamitische deel van de bevolking (5% van de gehele bevolking) en daar ook helemaal geen behoefte aan heeft. Eén op de vijf Nederlanders voelt zich persoonlijk bedreigd door de islam. Twee op de drie Nederlanders voelt zich bedreigd door de ontwikkelingen in het Midden-Oosten.

In een [onderzoek](#) van het Verwey-Jonker Instituut in 2015 naar antisemitisme onder moslimjongeren werd ook gekeken naar het beeld dat christelijke en niet-gelovige jongeren van moslims hebben. Hieruit viel te concluderen dat christelijke en niet-gelovige jongeren veel vaker niet zo positief over Nederlandse moslims denken dan islamitische jongeren negatief denken over Nederlandse joden.

Houdingen gelovigen en niet-gelovigen tegenover bevolkingsgroepen in Nederland. Hoe denk je over de volgende bevolkingsgroepen in Nederland? weergegeven is % 'niet zo positief'

2. GEWELDSINCIDENTEN GERICHT TEGEN MOSKEEËN

Onderzoekster Ineke van der Valk stelt in haar Monitor Moslimdiscriminatie (maart 2015) dat er wat betreft het aantal incidenten gericht tegen moskeeën sprake is van een conjunctuur. Afhankelijk van de omstandigheden vinden er in sommige tijdsperiodes meer voorvallen plaats dan in andere perioden. Er vonden meer incidenten plaats na de Eerste Golfoorlog (1991), na de aanslagen in Amerika in 2001 en na de moord op Van Gogh in 2004. Ook in 2013 - 2014 was er opnieuw sprake van een piek die volgens van der Valk gerelateerd kan worden "aan de toename van islamitisch terrorisme en de opkomst van IS. Daarnaast lijkt een algemene verharding van het opinieklimaat jegens moslims en de islam eveneens van invloed op de groei van het aantal incidenten."

Uit het [onderzoek van Van der Valk](#) blijkt dat van de naar schatting 475 moskeeën in Nederland meer dan een derde (39 %)

tussen 2004 en 2014 te maken heeft gehad met één of vaak meerdere voorvallen van discriminatoire agressie en geweld. Van de 84 moskeeorganisaties die een vragenlijst over tegen hen gerichte agressie hebben ingevuld, heeft twee derde (68 %) verschillende vormen van agressie meegemaakt en een derde (32 %) niet. Op de vraag hoe vaak de moskee sinds 2005 het mikpunt was geweest van agressie rapporteerde een kwart (26 %) van de moskeeën dat zij één of twee keer per jaar problemen ondervonden.

Uit een [vervolgonderzoek van Van der Valk](#) (2016) bleek dat de kans op incidenten groter is wanneer in een plaats extreem-rechts en een anti-islam beweging actief zijn en zich bemoeien met processen rond (ver)nieuwbouw van moskeeën. Ook sociale problemen onder jongeren met een migrantenherkomst zoals radicalisering of problemen van criminaliteit en overlast, vergroten mogelijk het risico op incidenten. Daarnaast kan volgens Van der Valk media-aandacht als aanjager fungeren bij anti-islam uitingen rond moskeeën.

Uit het onlangs verschenen onderzoek [Islamofobie in Zicht](#) (2016) van Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond (SPIOR) bleek dat 57% van 28 moskeeën, islamitische onderwijsinstellingen, winkels en overige islamitische organisaties de afgelopen jaren te maken hebben gehad met verbale of fysieke agressie richting de organisatie. Dat betrof vooral de organisaties die uiterlijk het meest zichtbaar zijn als islamitische instelling. Van de instellingen die te maken hebben gehad met incidenten, wordt 81% daar jaarlijks mee geconfronteerd en geeft 61% aan ieder kwartaal incidenten mee te maken. Het gaat daarbij meestal om vernieling (37%) en bedreiging (33%).

3. MELDINGEN VAN MOSLIMDISCRIMINATIE

Dat er sprake is van discriminatie van moslims komt naar voren uit verschillende onderzoeken. Zo bleek uit [onderzoek van Panteia](#) naar moslimdiscriminatie in het voortgezet onderwijs dat twee op de drie docenten aangeeft in 2014 getuige te zijn geweest van incidenten in de klas die zij in verband brengen met moslimdiscriminatie.

Uit [onderzoek van het Verwey-Jonker Instituut](#) naar discriminatie op de stagemarkt bleek dat stagediscriminatie vaker voorkomt bij meisjes met een hoofddoek.

En volgens het onderzoek [Ervaren Discriminatie](#) (2014) van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) had bijna twee op de drie moslims in 2013 ten minste één discriminatie-ervaring. Inclusief degenen die twijfelen of het om discriminatie ging, betrof het zelfs driekwart van de moslims.

Is er ook sprake van een toename van moslimdiscriminatie? Probleem bij het beantwoorden van deze vraag is dat er over een langere periode maar weinig cijfers beschikbaar zijn over meldingen van moslimdiscriminatie. Een belangrijke reden hiervoor is dat de discriminatie van moslims tot voor kort door politie en de meeste meldpunten niet apart geregistreerd werd. Dergelijke gevallen van discriminatie werden in de praktijk meestal ingeboekt als discriminatie op grond van godsdienst of als discriminatie op grond van etniciteit (bij etnische minderheden) en ook weleens als antisemitisme (bijvoorbeeld wanneer een hakenkruis op een moskee was geschilderd).

Om daar verandering in te brengen heeft het kabinet na overleg met verschillende moslimorganisaties besloten dat de registratie van moslimdiscriminatie wordt verbeterd. Ook op lokaal niveau wordt sinds kort steeds meer aandacht besteed aan het apart registreren van de uitsluiting van moslims. Zowel door de landelijke overheid als op lokaal niveau worden hierbij verschillende termen gebruikt als moslimdiscriminatie, moslimhaat, anti-moslimsentimenten en islamofobie.

Hieronder volgen de cijfers van verschillende instanties waar melding kan worden gemaakt van moslimdiscriminatie.

De antidiscriminatievoorzieningen (ADV's, ook bekend als antidiscriminatiebureaus), de politie en het in 2013 door het kabinet opgerichte internetmeldpunt MIND registreren nog maar enkele jaren moslimdiscriminatie. In de tabel hieronder het aandeel meldingen waarbij sprake was van moslimdiscriminatie. Hierbij is bij alle drie de voorzieningen sprake van een duidelijke toename de afgelopen jaren van meldingen moslimdiscriminatie. De cijfers van de politie over 2015 zijn nog niet bekend.

Aandeel meldingen moslimdiscriminatie van totaal aantal meldingen discriminatie

Instelling	2013	2014	2015
ADV	-	1,6%	5,3%
Politie	1,6%	5,1%	-
MIND	4%	6,5%	22%

Bronnen

<http://docplayer.nl/17721519-Kerncijfers-2015-landelijk-overzicht-van-klachten-en-meldingen-over-discriminatie-geregistreerd-bij-de-antidiscriminatievoorzieningen.html>

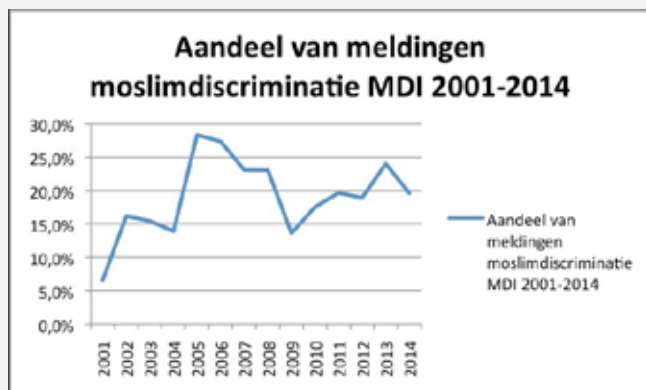
<http://www.republiekallochtonie.nl/toename-van-moslimdiscriminatie-en-van-racistische-en-antisemitische-incidenten>

<http://www.republiekallochtonie.nl/zeer-forse-toename-meldingen-moslimdiscriminatie-op-internet-bij-mind>

MDI

[Het Meldpunt Discriminatie Internet](#) is de enige organisatie in Nederland die moslimdiscriminatie al langere tijd registreert. De cijfers van het MDI, dat sinds 2012 niet meer door de landelijke overheid gesubsidieerd wordt, vertonen wat betreft het aandeel moslimdiscriminatie pieken na de moord op Theo van Gogh (2004-2005), de rellen rond de Deense Mohammedcartoons en de komst van de PVV (beiden in 2006). Het MDI heeft nog geen jaarverslag over 2015 uitgebracht, maar wist vorig jaar [te melden](#) dat ze in januari en februari 2015 veel meldingen van haat tegen moslims hebben ontvangen. Het MDI bracht dit in verband met de aanslagen in Parijs en de oproepen begin januari die aanzetten tot geweld tegen moslims en moskeeën begin 2015, onder andere op Facebook.

Meld Islamofobie en SPIOR

Het in januari 2015 opgerichte burgerinitiatief Meld Islamofobie en de Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond (SPIOR) hebben dit voorjaar hun cijfers over 2015 [gepresenteerd](#). Omdat beide instellingen geen cijfers over eerdere jaren hebben, kunnen er geen uitspraken over trends worden gedaan. Meld Islamofobie ontving vorig jaar relatief veel van de 158 meldingen na de aanslagen in Parijs in januari en november. Daarnaast signaleerde Meld Islamofobie een sterke toename van islamofobe uitlatingen in de context van georganiseerd protest tegen de komst van vluchtelingen en de bouw van azc's. Meld Islamofobie constateert verder dat de overgrote meerderheid van de slachtoffers van islamofob geweld vrouwen zijn die een hoofddoek dragen (91%). In 29% van de gevallen werd hierbij fysiek geweld gebruikt. De daders waren in de meeste gevallen witte mannen.

Ook uit het onderzoek van SPIOR blijkt dat bijna drie kwart van de slachtoffers vrouw is. Deze vrouwen waren meestal zichtbaar als moslim door het dragen van een hoofddoek of andere bedekking. In totaal ontving SPIOR in ruim een jaar 174 gevalideerde meldingen van discriminatie op grond van islamofobie. De vermeende daders zijn voor het grootste deel (61%) man en in ruim een kwart van de gevallen zijn de (vermeende) daders bekenden van de melder.

Relativering

Het aantal meldingen van moslimdiscriminatie is op zijn hoogst een indicatie van een daadwerkelijke toe- of afname van moslimdiscriminatie. Dit aantal is onder andere afhankelijk van de meldingsbereidheid van burgers. Deze meldingsbereidheid wordt bijvoorbeeld beïnvloed door de actualiteit, campagnes om melding te maken, maar ook door het vertrouwen dat potentiële melders hebben in de instelling waarbij ze melding kunnen doen. Over het algemeen is bekend dat de meldingsbereidheid over alle vormen van discriminatie, dus ook van moslimdiscriminatie, erg laag is. Rapportages over alle vormen van racisme en discriminatie bevatten dan ook vaak de vermelding dat het 'om het topje van de ijsberg' gaat.

Een belangrijke conclusie in het onlangs gepresenteerde onderzoek Islamofobie in zicht van SPIOR was dan ook dat discriminatie onder moslims veel vaker voorkomt dan tot nu toe blijkt uit officiële meldcijfers. Veel moslims krijgen volgens de onderzoekers regelmatig te maken met vijandige bejegening, ongelijke behandeling, bedreiging of zelfs geweld vanwege hun religieuze identiteit, maar ze melden dit zelden, vaak vanwege een gebrek aan vertrouwen in instanties.

3

Conclusie

Of er sprake is van een toename van moslimhaat of een toename van islamofobie valt moeilijk hard te maken, omdat deze begrippen zelden zo gedefinieerd worden dat ze ook meetbaar zijn.

Wat we wel weten is dat een grote groep Nederlanders (zeer) negatief denkt over moslims in Nederland en dat er volgens TNS NIPO steeds negatiever wordt gedacht over de islam.

Er zijn nog geen cijfers bekend over 2016. Uit het Continu onderzoek burgerperspectieven (COB) van het SCP blijkt bijvoorbeeld wel dat het aantal mensen dat zich zorgen maakt over immigratie en integratie de laatste kwartalen is toegenomen. Dat zou kunnen betekenen dat de negatieve gevoelens ten opzichte van moslims ook toenemen.

Voor een deel uiten deze negatieve sentimenten ten opzichte van moslims zich ook in een zorgwekkend hoog aantal incidenten, waaronder uitsluiting en discriminatie van moslims, agressie tegen moslims (vooral vrouwen) en tegen gebouwen die herkenbaar zijn als islamitisch.

Meldpunten van moslimdiscriminatie die nog maar recent deze vorm van discriminatie registreren, laten allemaal de afgelopen jaren een duidelijke toename van het aantal meldingen zien. Dit kan duiden op een toename van discriminatie van moslims, maar zou eventueel ook het gevolg zijn van de aandacht die diverse initiatieven de afgelopen jaren aan moslimhaat en moslimdiscriminatie hebben besteed, waardoor de hoge drempel om te melden is verlaagd. De recente toename van het aantal meldingen lijkt ook direct verband te houden met terroristische aanslagen van de afgelopen jaren en de discussies over de opvang van vluchtelingen.

Uit cijfers van Ineke van der Valk over incidenten gericht tegen moskeeën en uit de cijfers van het MDI, het enige meldpunt dat al langer moslimdiscriminatie registreert, blijkt dat er in Nederland eerder pieken zijn geweest van uitingen van moslimhaat. Op grond van deze bevindingen over een langere termijn is

het moeilijk te concluderen dat er de afgelopen 15 jaar sprake is van een structurele toename van moslimhaat.

Mijn voorzichtige slotconclusie is dan ook dat er de afgelopen 2-3 jaren sprake lijkt van een toename van moslimhaat. Of dit een structureel proces is of slechts incidenteel als gevolg van terroristische aanslagen de afgelopen jaren, de strijd in Syrië en de opvang van vluchtelingen, zal de tijd moeten leren.

Of moslimhaat nu toeneemt of afneemt: moslimhaat en moslimdiscriminatie hebben negatieve consequenties voor het gevoel van veiligheid van een grote groep Nederlandse burgers en vereisen daarom alle aandacht.

Ewoud Butter is onderzoeker en hoofdredacteur van Republiek Allochtonië

Deze factcheck is mede mogelijk gemaakt door Kennisplatform Integratie & Samenleving.

Meer over moslimhaat en islamofobie op Republiek Allochtonië hier: <http://www.republiekallochtonie.nl/tag/moslimhaat>

Colofon

Financier: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
Auteur: Drs. E. Butter
Ontwerp: Design Effects
Uitgave: Kennisplatform Integratie & Samenleving
P/a Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Kennisplatform Integratie & Samenleving: <http://www.kis.nl>.

ISBN 978-90-5830-756-9

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2016.
Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.
The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

KENNISPLATFORM INTEGRATIE & SAMENLEVING

Kennisplatform Integratie & Samenleving doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond integratie, migratie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op. Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving.

Blijf op de hoogte van alle projecten, vragen en antwoorden en andere kennisuitwisseling via www.kis.nl, de [nieuwsbrief](#), [Twitter](#) en [LinkedIn](#).

